

УДК 330.101.8

Дмитренко Г. А.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та управління персоналом ННІ менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», м. Київ

СТРАТЕГІЯ ЗБІЛЬШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті визначено головну причину дуже низького запасу соціального капіталу в Україні, якою є глибока недовіра до влади як наслідок великого відчуження інтересів владної еліти від інтересів громадян. Досліджено, що до такого відчуження привела відсутність відповідальності структур влади перед громадами за кінцеві результати своєї діяльності та практично повне усунення громадян від участі в управлінні державою (прикладом є діюча в Україні маніпуляційна система виборів). Обґрунтовано, що кінцевим результатом діяльності владних структур на всіх рівнях повинен стати індекс якості життя населення сіл, селищ, міст, районів, областей, країни в цілому. Показано, що унікальність України за специфікою соціального капіталу потребує відповідно унікальної стратегічної траєкторії та унікальних технологічних засобів його збільшення. Визначено, що такою траєкторією є сприйняття еколюдиноцентризму як об'єднуючої ідеології розвитку суспільства, а ключовим технологічним засобом є перехід структур влади на культуру цільового управління за кінцевими результатами. Пропонується унікальний засіб визначення індексу якості життя громадян на основі щорічного опитування населення під патронажем депутатів місцевих рад за допомогою унікальних "розумних" анкет. Виділено, що це надає можливість безпосередньо залучити громадян до державного управління через щорічну оцінку громадами діяльності влади і участі у формуванні планів соціально-економічного розвитку території. Наслідком цього буде зближення інтересів влади та громадян та нароцзування довіри між ними, що і забезпечить збільшення соціального капіталу в країні як фундаменту успішних реформ.*

***Ключові слова:** унікальність України, соціальний капітал, ідеологія еколюдиноцентризму, самореалізація особистості, система державного управління, якість життя громадян, культура цільового управління, оцінка кінцевих результатів діяльності, унікальна технологія опитування населення.*

***Dmitrenko G.,** doctor of economic sciences, ERI of Management and Psychology, SHEI «University of Educational Management», Kyiv*

STRATEGY INCREASING OF THE SOCIAL CAPITAL IN UKRAINE

Summary. The article defines the main reason for the low stock of social capital in Ukraine, which is a deep distrust to the government, as a result of the substantial estrangement of the interests of the ruling elite from the interests of citizens.

In particular, is investigated that to this estrangement leads the lack of responsibility of structures of the power before the society, for the final results of its activities and the almost complete exclusion of citizens from the control of the government (an example is the operating system of elections in Ukraine). It is noted that the end result of the activities of authorities of all levels, is the index of the quality of life in villages, settlements and cities.

It characterizes the degree of satisfaction of essential human needs and at the same time the level of self-realization in different spheres of life. It is shown that the uniqueness of Ukraine, which is caused by the specifics of social capital, requires the corresponding unique strategic path and unique technological means to increase it.

Key words: *унікальність України, соціальний капітал, самореалізація людини, система державного управління, якість життя громадян, оцінка кінцевих результатів діяльності, унікальна технологія опроса населення*

Постановка проблеми. Після 1991 року Україна мала всі шанси стати квітучою державою, маючи на увазі її науковий, промисловий і сільськогосподарський потенціал. Але не стала. За внутрішнім валовим продуктом на душу населення Україна займає передостаннє місце у Європі, а декілька мільйонів українців шукають можливості самореалізуватися за кордоном. Рівень корупції досягнув жахливого рівня, а наслідки Майданів неможливо назвати позитивними з точки зору покращення життя більшості громадян.

Не була Україна квітучою і міцною державою і упродовж століть. Достатньо зробити екскурс в історію України очима визнаного українського інтелегента-філософа, письменника, державного діяча і взагалі великого патріота, небайдужого до долі своєї країни, Володимира Винниченка: "Читати українську історію треба з бромом, - до того це одна з нещасних, безглузвих, безпорадних історій, до того боляче, досадно, гірко, сумно

перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного (чи вірніше: піддержавного) існування, що одгризалася на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів. Уся історія – ряд, безупинний, безперервний ряд повстань, війн, пожарищ, голоду, набігів, військових переворотів, інтриг, сварок, підкопування” [1].

Якщо доповнити цю історію нашою дійсністю, то це тільки підтвердить дивний аналіз, який він зробив більш ніж півстоліття тому. Сьогодні Україна знаходиться у системній кризі, яка охопила всі сфери організації суспільства – політичну, економічну, соціальну, культурну, створюючи зачароване коло. Тому немає альтернативи суттєвій модернізації всієї системи суспільних відносин.

У зв'язку з вищезазначеним є певне підґрунтя для гіпотетичного припущення, що головною причиною такого стану в Україні є неконсолідованість нації, її роз'єднаність. Тобто те, що має пряме відношення до соціального капіталу та його низького запасу. Тому треба чітко визначити сутність та специфіку соціального капіталу в Україні, щоб розпочати пошук шляхів його збільшення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розкриттю сутності соціального капіталу та його ролі в суспільних процесах присвячено достатньо багато праць зарубіжних і вітчизняних вчених. Соціальний капітал став предметом досліджень різних наук - філософської, соціологічної, психологічної, економічної в силу свого суттєвого впливу на рішення проблем суспільного характеру, включаючи економічні результати [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9], [10], [11], [12], [13]. На жаль, практично ігнорує соціальний капітал політична наука з точки зору його впливу на рішення проблеми консолідації нації.

Аналіз цих праць дав змогу визначити зміст поняття “соціальний капітал”(СК) з різних позицій – від загального контурного бачення сутності до конкретного усвідомлення не тільки його структури на різних рівнях, а також головних (ключових) складових. Зокрема, дослідження соціального

капіталу проводилось на мікрорівні, що відповідає індивідуальному СК, мезорівні – корпоративному СК на рівні організацій та регіону, макрорівні – СК суспільства.

Контурну сутність соціального капіталу одним із перших розкрив Ф.Фукуяма: “Соціальний капітал – це норми, неформальні норми або цінності, які роблять можливими колективні дії в групах людей”[12].

Більш конкретно сутність соціального капіталу розглядається в багатьох працях як *специфічна характеристика суспільних відносин, яка відображає згуртованість людей, в основі якої – довіра, а також взаєморозуміння та взаємодопомога*. Останні, зі свого боку, базуються на усвідомлених нормах і цінностях, що сприяють їх об’єднанню й успішному вирішенню суспільних проблем спільними зусиллями.

На довіру як фундаментальне джерело формування соціального капіталу звернули увагу багато авторів[2], [3], [7], [9], [13]. Тобто можна стверджувати, що саме довіра є ключовою в структурі СК. До інших складових дослідники відносять загальні цінності та норми (які носять глибинний, організаційний, індивідуальний характер – за М. Бойко), а також соціальні зв’язки в соціальних мережах[2].

Дослідження довіри різними вченими дозволило прийти до висновку, що вона не може бути якимсь зовнішнім штучним проявом, а є суто внутрішнім сприйняттям людиною певного відношення до того чи іншого явища, до тих чи інших стосунків. Довіра не є економічною категорією, вона скоріше має пряме відношення до психології. Але довіра до влади, до банківських установ та товару, торгової марки, довіра у бізнесі між партнерами тощо має великі економічні наслідки.

Френсіс Фукуяма пішов ще далі. Він стверджував, що саме наявність довіри в системі соціально – економічних відносин у великій мірі впливає на прогрес країн у різних напрямках. В той же час її відсутність обумовлює застій і невдачу при проведенні масштабних прогресивних реформувань. Тобто довіру він особо виокремлював у якості ”ядра” соціального

(суспільного) капіталу: ”суспільний капітал як матеріалізована довіра, яка стала міцним фундаментом... суспільного капіталу”[13,с.529].

В останні роки найбільш прогресивні дослідники СК прийшли до висновку, що корпоративний соціальний капітал в організації можна вимірювати у вигляді рівня взаємної довіри, рівня взаємної толерантності, рівня згуртованості, рівня організаційної ідентичності чи патерналізму[2].

Таким чином, можна зробити наступний висновок: категорія ”соціальний капітал” досліджена достатньо ретельно. При цьому всі вітчизняні вчені вказують на дуже низький запас соціального капіталу в Україні. В той же час практично слабо висвітленою є проблема збільшення СК як на макрорівні (тобто суспільства в цілому), так і на базовому мезорівні – корпоративного СК на рівні організацій.

Тому **метою даної статті** є розгляд стратегічного напрямку та технологічних засобів збільшення соціального капіталу в Україні як унікальної держави, неспроможної впродовж всіх років незалежності забезпечити прогресивний розвиток країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова піде у першу чергу про визначення основної причини формування специфічного за своїм низьким запасом соціального капіталу в Україні. При цьому є сенс процес такого визначення розпочати з відповіді на *перше питання: що є головною перешкодою до об'єднання людей і формування загального фундаменту модернізації країни на основі консолідації нації?*

Не має сумніву, що за роки незалежності головною перешкодою стало велике відчуження влади від інтересів громадян. Саме відчуження влади привело до жахливого збагачення одних за рахунок інших, розповсюдження корупції та ігнорування інтересів більшості громадян при прийнятті політичних рішень різного характеру. Відсутність відповідальності влади за результати своєї діяльності стало і є міцним підґрунтям такого відчуження. Внаслідок цього недовіра до влади постійно зростала, що приводило до

руйнування соціального капіталу в країні. Це є констатація факту, тобто першим кроком до обґрунтування стратегії його збільшення.

В цьому контексті виникає *друге надважливе запитання: яким чином можна сприяти збільшенню соціального капіталу, в першу чергу, через зближення інтересів влади і громадян країни?*

Не має сенсу доводити, що вирішальну роль в збільшенні соціального капіталу грає наявність об'єднуючої ідеології розвитку українського суспільства. При цьому треба мати на увазі одну важливу обставину. Розвинені країни Заходу, до яких тяжіє Україна, в якості ідеології свого розвитку завжди розглядали демократію. Але для такої унікальної країни саме за низьким запасом СК, якою є Україна, потрібна більш конкретна інтерпретація сутності демократії. Це пояснюється тим, що в умовах ментальної незрілості моральних основ суспільних відносин і системи державного управління в Україні, демократія перетворюється у вседозволеність тих, хто має владу і гроші. Це ще більше роз'єднує громадян та погіршує ситуацію з соціальним капіталом.

Тобто, Україні вкрай потрібна об'єднуюча ідеологія, яка буде зрозумілою для усіх громадян і одночасно базуватиметься на фундаменті народовладдя.

Ідеологія еколюдиноцентризму як стратегічна траєкторія збільшення соціального капіталу. На початку ХХІ століття філософська школа В.Г.Кремена вже обґрунтувала філософію людиноцентризму в якості національної ідеї, стрижнем якої є сприяння самореалізації особистості впродовж життя. Це і складає сутність ідеології людиноцентризму. Саме така ідеологія може сприяти об'єднанню громадян, маючи на увазі, що самореалізація пов'язана з задоволенням потреб особистості, а кожна людина вкрай зацікавлена у задоволенні своїх потреб у всіх сферах життєдіяльності. При цьому вища потреба людини – це потреба у самореалізації (за А.Маслоу). Це близько і зрозуміло кожній окремій людині та відповідає сенсу її життя.

Високий рівень самореалізації особистості у цих сферах буде означати, що людина йде з задоволенням на роботу (сфера трудової діяльності) і знаходить взаємопорозуміння з рідними (сфера родини); з задоволенням перебуває у сфері “за місцем мешкання і відпочинку”, у сфері освіти. Нарешті, з задоволенням живе у країні, якою пишається. Така задоволена людина потрібна і собі, і оточуючим соціумам, і державі. У такому випадку знаходить підтвердження філософська істина “Сенс життя у самому житті”.

При цьому ідеологія людиноцентризму постійно розвивається в напрямку органічного поєднання цінностей людства і природного середовища. Мова йде про збалансування дій людини заради підвищення якості свого життя з природним потенціалом, що складає зміст парадигми сталого розвитку суспільства.

Тому ідеологія людиноцентризму органічно переходить в ідеологію еколюдиноцентризму, стрижнем якої є (повторюємо) всебічне сприяння самореалізації особистості впродовж життя в рамках загальнолюдської моралі і національної свідомості. Сама загальнолюдська мораль трактується як глибока повага людини до інших людей і природи, яка у демократичних країнах захищається певними законами. Але така ідеологія одержить розповсюдження у країні тільки при умові підтвердження її на практиці у діях структур влади. Зневірені люди потребують чітких дій від влади і повернення її “обличчям” до нагальних потреб громадян.

Саме тому нижче розкривається основний технологічний засіб наближення влади до інтересів більшості громадян країни та посилення довіри між ними.

Але спочатку треба спробувати виміряти рівень довіри до влади з боку громадян за допомогою дуже простої кваліметричної моделі факторно-критеріального походження, яка потім трансформується в відповідну анкету для опитування громадян сіл, селищ, міст. Інформація від однієї людини переростає у середньоарифметичну сукупність суджень відповідної громади

у вигляді індексів довіри (що відображено в анкеті з наведеним прикладом – див. табл.1).

Таблиця 1.

Макет кваліметричної моделі оцінки рівня довіри громадян до структур
влади

№ п/п	Фактори(об'єкти) довіри	Критерії та їх значущість					Оцінка за факторами
		Довіряю повністю (1,0)	Скоріше так, ніж ні (0,75)	Щось середнє (0,5)	Скоріше ні, ніж так (0,25)	Повністю не довіряю (0,0)	
	<i>місцевий рівень</i>						
1	Органи місцевого самоврядування			X			0,50
2	Міліція				X		0,25
3	Прокуратура і суд			X			0,50
Середньоарифметичний результуючий індекс на мікрорівні							0,41
	<i>мезорівень</i>						
1	Органи районної влади				X		0,25
2	Міліція району			X			0,50
3	Районна прокуратура і суд					X	0,00
4	Органи обласної влади				X		0,25
5	Обласна міліція					X	0,00
6	Обласна прокуратура і суд				X		0,25
Середньоарифметичний результуючий індекс на мезорівні							0,21
	<i>макрорівень</i>						
1	Президент			X			0,50
2	Верховна Рада					X	0,00
3	Кабінет Міністрів				X		0,25
4	Міліція			X			0,50
5	Генпрокуратура				X		0,25
6	Судова влада				X		0,25
Середньоарифметичний результуючий індекс на макрорівні							<i>0,29</i>

Одержані результати мають чітку кількісну інтерпретацію, що дає змогу діагностувати ситуацію за рівнем соціального капіталу громадян за якийсь фіксований період, а потім в динаміці по роках. Немає сенсу

доводити, що позитивні зміни можуть здійснитися тільки після певних конкретних дій влади цілеспрямованого характеру, маючи на увазі, що маніпуляції з цього приводу більшість людей вже розпізнають. Щорічне опитування дасть змогу спостерігати динаміку цього індексу.

Мова йде про те, що довіра до влади (як ключового стрижня соціального капіталу) може підвищитися тільки тоді, коли всі її структури будуть цілеорієнтованими на поліпшення життя громадян і щорічно відповідати за кінцеві результати своєї діяльності перед громадою саме в контексті такого поліпшення[14]. Це означає, що треба поступово переходити на відносно нову для нас культуру цільового управління за кінцевими результатами.

Культура цільового управління як ключовий технологічний засіб збільшення соціального капіталу на мезо- та макрорівнях. Спробуємо розкрити зміст культури цільового управління (за кінцевими результатами) в організаціях різного профілю і масштабу діяльності на прикладі і порівняно з діючою управлінською культурою у вітчизняних організаціях. Почнемо з розкриття поняття “управлінська культура” та характеристики діючої специфічної її моделі.

Взагалі культура управління (чи управлінська культура) – це сукупність методів, прийомів, засобів, стилів впливу, яка включає певні традиції, цінності, стандарти, правила тощо, що цілеспрямовано орієнтовані на досягнення поставлених цілей. На жаль, основною характеристикою діючої культури управління у структурах державного управління є адміністративний тиск на підлеглих при відсутності чітких цілей і, відповідно, вимірних кінцевих результатів діяльності. Це обумовлює марні витрати часу на виконання дрібних завдань, не пов’язаних з метою. Така ситуація суперечить не тільки висновкам “величайшого ума древности” Арістотеля про те, що “благо при всех обстоятельствах зависит от соблюдения двух условий: одно из них – правильное установление задачи и конечной цели всякого рода деятельности, второе – отыскание всякого рода

средств, ведущих к конечной цели”[15]. Це суперечить також найоб’єктивнішому закону життєдіяльності людей на планеті “ Земля ”, а саме закону економії часу і енергії. Ми можемо спостерігати дію цього закону на прикладі розвитку всього науково-технічного прогресу – від винаходу колеса, пороху, двигуна до мобільного зв’язку, комп’ютерів, інтернету тощо.

Наявність чітко поставлених цілей перед організацією, які усвідомлюються всіма працівниками через їх декомпозицію, грає потужну об’єднуючу роль в стосунках всередині кожного соціального об’єкту. При цьому, якщо зуміти налагодити систему дійсної мотивації працівників до досягнення декомпозованих цілей через одержання конкретних вимірних результатів, тоді з’являються всі умови для виникнення керованої самоорганізації і, як наслідок, можливість одержання синергетичного ефекту ($2+2=5$). Останній обумовлюється тим, що максимально використовуються найбільш сильні якості кожного окремого працівника, а слабкі перекриваються сильними якостями інших співробітників. В результаті з’являються довіра і взаємодопомога в стосунках між працівниками, що опосередковано зумовлює суттєве збільшення корпоративного соціального капіталу.

Тобто, в рамках реалізації культури цільового управління стає можливим збільшити соціальний капітал шляхом формування системи управління персоналом з використанням переваг синергізму [16]. Але щоб це здійснити, потрібен ще один доповнюючий крок, який сприяє формуванню атмосфери синергізму в організаціях. Мова йде про налагодження постійно діючої системи цілеорієнтованої мотивації і відповідного мотиваційного моніторингу в контексті виконання міжнародних стандартів якості ISO [17]. Наслідком такої мотивації стає наростання довіри між керівництвом і працівниками. Це здійснюється тому, що кожні шість місяців визначаються мотиваційні потреби працівника та ступінь їх задоволення. За цією інформацією формуються бюлетені стимулів для кожного окремого

працівника, вплив яких на підвищення ступеня задоволення мотиваційних потреб відслідковується у процесі відповідного моніторингу. Таким чином, будується система довіри між керівництвом і працівниками на основі патерналізму.

Отже, перехід на культуру цільового управління за кінцевими результатами дає можливість об'єднати працівників і підвищити їх згуртованість на основі сумісної зацікавленості у досягненні цілей, в тому числі через зростання довіри до керівництва, яке мотивує персонал системним чином. Крім того, саме культура цільового управління дає можливість використовувати закон економії часу та енергії в якості об'єднуючої сили у взаємостосунках працівників всередині організації. Це показово можна бачити, якщо порівняти діючу культуру управління за розмитими цілями і невизначеними результатами з моделлю КЦУ за кінцевими результатами.

Діюча культура управління – це культура адміністративного тиску (КАТ). Сутність її зводиться до безперервного тиску керівників на підлеглих через велику кількість дрібних негайних розпоряджень (які не завжди забезпечують рішення необхідних задач), часте проведення різного роду засідань та нарад, постійний контроль виконання проміжних етапів та інше, що пов'язано з марними витратами часу та енергії. Таке управління здійснюється в умовах невизначеності кінцевих результатів діяльності, що обумовлює слабкість зворотного зв'язку в системі управління. Тобто, кожний підлеглий чітко підкорюється розпорядженням своїх керівників, а саме керівники не відповідають за кінцеві результати своєї діяльності, бо ці результати нечітко визначені.

Саме ця модель КАТ, яка нині діє в Україні, і зумовила неефективність системи державного управління в минулому (в радянські часи) і не дозволяє реалізувати повною мірою людський потенціал країни сьогодні. Дійсно, наслідки функціонування моделі КАТ у системі державного управління

вважають своїм негативом як для держави в цілому, так і для більшості працівників.

По-перше, невизначеність кінцевих результатів діяльності владних структур тягне за собою відсутність відповідальності перед людьми, що стає міцним підґрунтям для панування корупції і відчуження інтересів влади від інтересів більшості громадян.

По-друге, невизначеність кінцевих результатів діяльності керівників приводить до підбору працівників не завжди за професійними ознаками, тобто, вони не обов'язково повинні бути професійно адекватними. А тому має місце розповсюдження так званого «телефонного права». Самим керівникам у таких умовах не обов'язково бути професійно компетентними, але треба бути слухняними та політично лояльними.

По-третє, в таких умовах підлеглі завжди будуть завантажені кількістю дрібних робіт, які не обумовлені необхідністю досягати кінцевих результатів. Марні затрати праці і робочого часу мають велике розповсюдження там, де керує некомпетентність. Тобто, закон економії часу та енергії дуже слабо «спрацьовує» в моделі КАТ. Тому конкретна праця людей не завжди корисна, а абстрактна праця через витрати часу – не завжди раціональна.

По-четверте, роль підлеглого як особистості нівелюється. Не маючи орієнтації на кінцеві результати діяльності, керівництво більш зацікавлене в задоволенні своїх інтересів та у звичайних виконавцях, ніж у творчо мислячих працівниках. В умовах постійного адміністративного тиску не можуть проявитися певною мірою ті здібності працівника, які б дозволили йому знайти своє «місце» у сфері трудової діяльності (на відміну від японських фірм, де діють служби управління кар'єрою працівників). Тобто, самореалізація в трудовій діяльності через знаходження «сродньої праці» (за Г. Сковородою) вдається далеко не кожному працівнику. Треба мати на увазі, що звичайні керівники в цьому практично не зацікавлені, а елітних менеджерів в країні явний дефіцит.

Нарешті, по-п'яте. В умовах дії культури КАТ постійно присутнє незадоволення працівників не тільки діями керівників, які постійно завантажують «марною роботою» та неможливістю реалізувати свій потенціал, а ще недостатнім визнанням людини як особистості. Це ніяк не сприяє консолідації працівників та їх згуртованості для сумісних дій. Більш того, це сприяє формуванню локальних осередків, не завжди лояльних один до одного та виокремленню працівників від гурту (колективу як певної цілісності). Причина та сама – немає об'єднуючих ідей та цілей – вони розмиті через невизначеність кінцевих результатів діяльності державних структур.

Таким чином, можна зробити один, але надважливий висновок. Модель пануючої в Україні культури управління КАТ в організаціях (у першу чергу, державних структурах) без чіткого зворотного зв'язку не дозволяла в минулому, не дозволяє сьогодні і не дозволить у майбутньому реалізувати в повній мірі трудовий і природний потенціал країни. А це означає постійне суттєве економічне відставання України від тих країн, у союз з якими вона прагне вступити. На превеликий жаль, це зрозуміло ще далеко не всім.

Саме тому Україну можна назвати унікальною державою, на диво не спроможною впродовж всієї історії реалізувати свій людський і природний потенціал в інтересах більшості громадян внаслідок низького запасу соціального капіталу. І в цьому контексті досвід і приклад західних чи інших країн допомогти нам не зможе.

Тому, на думку автора, немає альтернативи унікальному переходу владних структур в Україні на культуру цільового управління за кінцевими результатами, що забезпечить суттєве збільшення соціального капіталу в країні. При цьому є дві дуже суттєві проблеми такого переходу. Перша проблема наукова, друга має адміністративно-організаційний та правовий характер безпосереднього забезпечення такого переходу. Але останнє не є предметом дослідження цієї статті.

Сутність наукової проблеми полягає в обґрунтуванні, в першу чергу, кінцевих результатів діяльності владних структур на місцевому, районному, обласному і центральному рівнях, а також методичному забезпеченню їх визначення. Саме цьому і присвячено наступне дослідження.

Визначення рівня якості життя громадян (ЯЖГ) як кінцевого результату діяльності владних структур і одночасно потужного технологічного засобу збільшення СК на макrorівні. Ще раз підкреслюємо одну дуже і дуже важливу обставину: якщо наука не зможе визначити кінцеві результати діяльності структур влади, виконання яких сприяло б вирішенню питання “наближення влади до громадян” за зворотнім зв’язком, Україна приречена залишатися такою, на яку “без брому” неможливо буде дивитися ще багато і багато років. Діюча система виборів в Україні як інструмент зворотного зв’язку (як це здійснюється на Заході) явно не справляється в силу специфічності нашого менталітету.

В контексті ідеології еколюдиноцентризму цей кінцевий результат повинен бути пов’язаний з показником, який би характеризував рівень самореалізації людини (мається на увазі, що самореалізація є вищою потребою кожної особистості). Нагадаємо ще раз, що стрижнем цієї ідеології є всебічне сприяння самореалізації людини впродовж життя у всіх сферах її життєдіяльності в рамках загальнолюдської моралі та національної свідомості.

А це означає, що мова йде про ступінь задоволення нагальних потреб людини в цих сферах життєдіяльності: трудова сфера, родина, сфера за місцем мешкання та відпочинку, сфера освіти, сфера проживання в країні через належність до державних цінностей.

В контексті вищезазначеного виникає завдання стратегічного характеру: орієнтувати всі структури влади на формування умов для підвищення рівня самореалізації мешканців сіл, селищ, міст через задоволення тих нагальних потреб, які знаходяться в компетенції влади. Тоді відчуження влади від громадян буде суттєво зменшуватися, а довіра до її

структур буде, навпаки, значно підвищуватися і, відповідно, буде зростати соціальний капітал країни.

Наприклад, є показник рівня життя населення, який на статистичній (об'єктивній) основі відображає різноманітні аспекти життя населення від ВВП на душу населення до середньостатистичного обсягу вкладів в банках, споживання м'яса, картоплі тощо. Але така статистика проходить мимо як окремої людини, так і структур влади на різних рівнях. Для останніх такий показник ніяк не виконує функцію зворотного зв'язку, бо він характеризує лише тенденції та виконує функцію порівняння з іншими регіонами та країнами.

Але до показника, який повинен відображати кінцеві результати діяльності структур влади і мусить бути інструментом зворотного зв'язку, пред'являються особливі додаткові вимоги (маючи на увазі, що за допомогою його треба впливати на збільшення соціального капіталу).

Дійсно, щоб довіра до структур влади зростала, треба, щоб оцінка їх кінцевих результатів діяльності, по-перше, здійснювалася самими людьми, об'єднаними в громади. По-друге, вона повинна відображати рівень задоволення потреб кожної окремої людини в контексті підвищення рівня самореалізації кожного адекватного громадянина. По-третє, вона повинна оперативно і кількісною мірою чітко характеризувати кінцевий результат діяльності керівників цих структур за кожний рік їх перебування на посаді (зворотний зв'язок).

Нарешті головне: потрібна така технологія оцінювання кінцевих результатів діяльності структур влади, яка б забезпечувала залучення кожного громадянина – мешканця сіл, селищ, міст – до системи державного управління. При цьому не тільки на місцевому рівні, а й на рівні районної, обласної, центральної влади через участь людей не тільки в оцінюванні, а й у плануванні діяльності структур влади.

Це дуже принципове питання, відповідь на яке не може дати жоден з так званих об'єктивних статистичних показників. Велике значення цього головного питання може бути підтверджене наступним.

Зокрема, треба звернути увагу на ще один аспект збільшення соціального капіталу на макрорівні, на який вказав Володимир Винниченко: *“Без орієнтації на свій народ, без його участі в боротьбі, без його всебічного зацікавлення і ентузіазму зовнішні сили нас просто роздеруть і задушуть ще на сотні років”* [1, с. 670]. Чи не правий справжній патріот України, якщо поглянути на сьогоднішній день з цих позицій?

Але, щоб визвати ентузіазм народу на основі довіри до влади, треба зуміти залучити мільйони громадян (які сотні років були “гвинтиками” у системі державного управління та об'єктами маніпулювання політиків) до участі в управлінні. Дійсно, модернізація незадовільної діяльності структур державного управління з метою повернення їх “обличчям” до людей не може обходитися без участі громад. Отже, вищезазначені вимоги до оцінки кінцевих результатів діяльності владних структур потребують нетрадиційного підходу до вирішення цього питання. Тому саме індекс ЯЖГ та вся процедура його визначення відповідають умовам реалізації цього нетрадиційного підходу.

Зокрема, зближення інтересів владних структур і громадян можна здійснити через оригінальну процедуру визначення показника ЯЖГ.

Нагадуємо, що останній виявляється у процесі щорічного опитування населення за спеціальними “розумними” анкетами (фрагмент заповненої анкети наведено в табл.2), яке проводиться депутатами місцевих рад за консультативною допомогою управлінців.

Особливість цих анкет полягає у наступному. По-перше, відповіді - судження громадян інтерпретуються у кількісні показники - індекси, що дозволяють оцінити ступінь задоволення нагальних потреб окремої людини.

Фрагмент спрощеної заповненої анкети визначення показника ЯЖГ у сфері “за місцем мешкання та відпочинку”

Фактори задоволення потреб	Причини незадоволення	Критерії та їх значущість					Оцінка за фактором
		Повністю задоволений (1,0)	Скоріше задоволений ніж ні (0,75)	Щось середнє (0,5)	Скоріше незадоволений, ніж так (0,25)	Повністю незадоволений (0,0)	
1. Умови проживання в будинку	Гаряча вода буває з великими перервами; взимку батареї прохолодні; дах ремонтували, але він все одно тече у сильні дощі				X		0,25
2. Медичне обслуговування	Якість послуг не відповідає тій ціні, що за них запрошують лікарі; ліки є, але за дуже високою ціною			X			0,50
3. Якість доріг	Велика кількість вибоїн та ям, незадовільна якість ремонту шляхів					X	0,00
4. Екологічна безпека	Велике забруднення територій, низька якість води, важко дихати – повітря загазоване				X		0,25
5. Робота громадського транспорту	Великий час очікування та високі тарифи			X			0,50
Середнє значення показника ЯЖГ							0,30

У своїй сукупності вони характеризують якість життя громад і одночасно кінцеві результати діяльності влади на місцях, в районі, в області та країни в цілому. По-друге, в цих анкетах надається інформація про

причини незадоволення громадян за кожною нагальною потребою - фактором. Останнє має два значення: одне з них пов'язано з тим, що суттєво об'єктивізується суб'єктивна думка респондентів через зниження емоційного фону, а друге - з тим, що вказані причини є інформацією для формування планів соціально - економічного розвитку територій.

При наявності прозорого механізму формування планів та оцінювання результатів їх виконання з боку громад участь населення в управлінні державою значно посилиться. Це надасть додатковий імпульс пробудженню ентузіазму людей як фактору збільшення соціального капіталу при проведенні реформ щодо розбудови Нової України.

На жаль, економічна наука вже декілька років не може визначитися з необхідністю і можливістю вимірювання індексу ЯЖГ шляхом опитування населення, посилаючись на фактор суб'єктивності. Але цьому можна заперечити наступним чином. По-перше, при певній кількості людей, що опитуються в громадах, суб'єктивні судження переростають в об'єктивні. По-друге, суб'єктивність можна суттєво об'єктивізувати через зниження емоційного фону за допомогою відкритої частини анкет, де вказуються причини незадоволеності громадян. По-третє, краще самої людини ніхто не може знати про якість її життя, на відміну від загального рівня життя, який вимірюється статистичними даними.

Тому, якщо мати на увазі розбудову квітучої України на фундаментальній основі збільшення соціального капіталу і консолідації нації немає альтернативи пошуку технологічних засобів виміру індексу якості життя громадян. Та ще за умови, коли визначення цього індексу безпосередньо пов'язано з залученням громадян до участі в державному управлінні [18].

Висновки. Щоб не залишатися надалі “нешасною, зашарпаною, зацькованою нацією...” треба обрати вірну траєкторію оновлення країни в ці важкі часи іспиту її незалежності. У цьому сенсі цілеспрямоване збільшення соціального капіталу шляхом зближення інтересів владної еліти і абсолютної

більшості громадян стає, на думку автора, основним напрямом розбудови Нової України.

Саме для цього пропонується сприйняття на державному рівні ідеології еколюдиноцентризму, яка може об'єднати націю при умові її технологічного втілення в життя через конкретні дії управлінської еліти. Мова йде, в першу чергу, про технологічний перехід до культури цільового управління за кінцевими людиноцентричними результатами у структурах влади: від місцевого і районного рівнів до центральних органів влади. Таким кінцевим результатом є індекс якості життя громадян в сілах, селищах, містах, який обов'язково потрібно навчитися вимірювати. На цьому шляху особливу увагу треба приділити системі освіти як фундаменту масштабних трансформацій і накопичення соціального капіталу. Треба мати на увазі, що діяльність навчальних закладів ще досі не орієнтована на особистість і сприяння її самореалізації в соціумах упродовж життя.

Отже, необхідно продовжити дослідження в напрямку формування системи державного управління зі зворотним зв'язком (через відповідальність структур влади перед громадянами за кінцеві результати своєї діяльності) на всіх рівнях. Сьогоднішній шлях «на авось» та «якось воно буде» вже не витримує ніякої критики. При цьому, самоусунення науковців від рішення цієї надважливої проблеми в кризовий для України період можуть не зрозуміти наші нащадки. Як і нашу боротьбу з корупцією через насадження нових контролюючих органів, а не налагодження чіткої відповідальності кожної структури, керівника і державного службовця за кінцеві результати своєї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винниченко В. Відродження нації. Заповіт борцям за визволення /В.Винниченко. – К. : Книга роду, 2008. – 800 с.

2. Бойко М.М. Довіра як фундаментальна засада формування соціального капіталу організацій/ М. М. Бойко/ Україна:аспекти праці. – 2013. – № 2. – с. 48–51.
3. Геец В.М. Доверие как элемент социального капитала в экономическом развитии Украины / В.М.Геец // Экономическая теория. – 2010.– № 3. – с. 7–19.
4. Гришнова О.А. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу/ О.А.Гришнова, Н.А.Полив'яна //Україна: аспекти праці. – 2009. – №5. – с. 19–24.
5. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні засоби дослідження та операційні параметри/ О.Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №4. – с. 99–111.
6. Заяць Т.А. Трансформаційні зміни соціально-трудоких відносин у контексті формування соціального капіталу/ Т.А.Заяць, О.І.Дяконенко // Економіка регіону. – 2012. – №1. – с. 15–24.
7. Селичмен А. Проблема доверия /А.Селичмен : [пер. с англ. И.И.Мюрберг, Л.В.Соболевой]. – М. : Идея-пресс, 2002. – 256 с.
8. Семків І.І. Соціальний капітал як чинник громадянської активності студентської молоді: психологічна модель / І.І.Семків :Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – К. – 2009. – 21 с.
9. Социальный капитал доверия и менеджермальные стратеги / Р.Блюм, Х.Мелин, А.Сарко, И.Сарко // Мир России. – 2005. – № 2. – с. 126–159.
10. Татарко А.Н. Социальный капитал: теория и психологические исследования : монографія / А.Н.Татарко, Н.М. Лебедева. – М. :РУДН, 2009. – 233с.
11. Убейволк О.О. Соціальний капітал: сутність, генеза, сучасні форми: автореферат, дис... канд. філософ. наук ./ О.О.Убейволк: Запорізьський національний університет – Запоріжжя(б.в.). 2008. – 16 с.

12. Фукуяма Ф. Что такое социальный капитал [Электронный ресурс] / Ф.Фукуяма // Газета “День”. – № 177. – 2006. – режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/170573>.

13. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию /Ф.Фукуяма:[пер. с англ.]. – М. :ООО “Изд-во АСТ”, ЗАО НПП “Ермак”, 2004. – 730с.

14. Дмитренко Г.А. Людиноцентрична система державного управління в Україні: утопія чи шанс. Колективна монографія / Г.А.Дмитренко, В.Солодков, В.Яковець та інші за загал. ред. Г.А.Дмитренка. – К. : ДКС-центр., 2014. – 240 с.

15. Аристотель. Политика. Сочинения. – М. :Мысль. – 1983.–т. 4.

16. Дмитренко Г.А. Управління персоналом організацій з використанням переваг синергізму. Навчальний посібник / Г.А.Дмитренко, О.Г.Шевчик, Я.А.Лук’янчук, В.В. Медведь; за загал. ред. Г.А.Дмитренка. – К. :Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. – 162 с.

17. Дмитренко Г.А. Цілеорієнтована мотивація: мотиваційний моніторинг в контексті міжнародних стандартів якості. Навчальний посібник / Г.А.Дмитренко, М.С.Діденко, О.В.Стахів, В.В. Медведь; за загал. ред. Г.А.Дмитренка. – Біла Церква, ТОВ “ Білоцерківдрук ”, 2015. – 176 с.

18. Дмитренко Г.А. Еколюдиноцентризм як фундаментальна основа консолідації нації / Г. А. Дмитренко. // Громадсько-політичне і теоретичне видання Верховної Ради України "Віче". – 2015. – №22. – С.15–17.

REFERENCES:

1. Vynnychenko, N. V. (2008). Vidrozhennya natsii. Zapovit bortsam za vyzvolennya [Revival of the Nation. Testament to the freedom fighters]. К.:Кnyga rodu – Book of kin, 800 [in Ukrainian]

2. Boyko, M. M. (2013). Dovira yak fundamental`na zasada formuvannya social`nogo kapitalu organizatsii [Trust as a fundamental principle of

formation of a social capital of organizations]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of labor*, 2, 48–51 [in Ukrainian]

3. Geets, V. M. (2010). *Doverie kak element social'nogo kapitala v ekonomicheskom razvitii Ukrainy* [Trust as an element of a social capital in the economic development of Ukraine]. *Ekonomicheskaya teoria – Economic theory*, 3, 7–19 [in Russian]

4. Gryshnova, O. A., Polyv`yanova, N. A. (2009). *Social`nyi kapital: sutnist`, znachennya, vzaemozvyazok z inshimy formamy kapitaly* [Social capital: nature, value, relationship with other forms of capital]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of labor*, 5, 19–24 [in Ukrainian]

5. Demkiv, O. (2004). *Social`nyi kapital: teoretychni zasoby doslidzhennya ta operatsiyni parametry* [Theoretical research tools and operational parameters]. *Sociologia: teoria, metody, marketyng – Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 99–111 [in Ukrainian]

6. Zayats`, T. A. (2012). *Transformatsiyni zminy social`no-trudovyh vidnosyn v konteksti formyvannya social`nogo kapitaly* [Transformational changes in industrial relations in the context of social capital]. *Ekonomika region – The economy of the region*, 1, 15–24 [in Ukrainian]

7. Selichmen, A. (2002). *Problema doveria* [Problem of trust]. M.:Idea–press, 256 [in Russian]

8. Semkiv, I. I. (2009). *Social`nyi kapital yak chynnyk gromadyans`koi actyvnosti stydents`koi molodi: psychologichna model`* [Social capital as a factor of civic activity of a students: psychological model]. In–t sots. ta polit. psihologii APN Ukrainy – Institute of Social and Political Psychology PS Ukraine, 21 [in Ukrainian]

9. Blum, R., Melin, H., Sarko, A., Sarko, I. (2005). *Social`nyi kapital doveria I menedzhermal`nye strategii* [The social capital of trust and management strategies]. *Mir Rosii – World of Russia*, 2, 126–159 [in Russian]

10. Tatarko, A. N. (2009). Social`nyi kapital: teoria i psyhologicheskie issledovania: monografia [Social capital: theory and psychological research: monograph]. M.:RUDN, 233 [in Russian]
11. Ubeivolk, O. O. (2008). Social`nyi kapital: sutnist`, geneza, suchasni formy: avtoreferat [Social capital: nature, genesis, modern forms: abstract]. Zaporizhs`kyi national`nyi universytet, 16 [in Ukrainian]
12. Fukuyama, F. (2006). Chto takoe social`nyi kapital [What is social capital]. Gazeta "Den" – Newspaper "Day". www.day.kiev.ua. Retrived from: <http://www.day.kiev.ua/170573>, 177 [in Ukrainian]
13. Fukuyama, F. (2004). Doverie: social`nye dobrodetli i put` k protsvetaniu [Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity]. M.:LLC "Publishing house AST", CJSC Scientific–Production Enterprise "Ermak", 730 [in Russian]
14. Dmytrenko, G. A., Solodkov, V., Yakovets, V. (2014). Ludynotsentrychna systema derzhavnogo upravlinnya v Ukraini: utopia chy shans. Kollektivna monografia ["Man at the center" system of government in Ukraine: utopia or chance. Collective monograph]. K.:DKS-center, 240 [in Ukrainian]
15. Aristotel (1983). Politika. Sochinenia [Policy. Compositions]. M.:Mysl` – Thought, Vol.4 [in Russian]
16. Dmytrenko, G. A., Shevchyk, O. G., Lukyanchyk, Ya. A., Medvid`, V. V. (2015). Upravlinnya personalom organizatsii z vykorystannyam perevag synergizmu. Navchal`nyi posibnyk [HR organizations using the synergy advantages. Tutorial]. K.: Instytut obdarovannoi dutyny NAPN Ukrainy, 162 [in Ukrainian]
17. Dmytrenko, G. A., Didenko, M. S., Stahiv, O. V., Medvid`, V. V. (2015). Tsileorientovana motyvatsia: motyvatsyinyi monitoryng v konteksti mizhnarodnyh standartiv yakosti. Navchal`nyi posibnyk [Targeted motivation: motivational monitoring in the context of international quality standards. Tutorial]. Bila Tserkva, LLC "Bilotserkivdryk", 176 [in Ukrainian]

18. Dmytrenko, G. A. (2015). Ecoludynocentrysm yak fundamental`na osnova consolidatsii natsii [“Man at the center” eco-system as the fundamental basis consolidation of the nation]. Gromads`ko-politychne ta teoretichne vydan`ya Verhovnoi Rady Ukrainy “Viche” – Socio–political and theoretical publications Verkhovna Rada Ukrainy "Veche", 22, p.15–17 [in Ukraine].

Матеріали подано в авторській редакції